

İŞYERİNDE CİNSEL TACİZ VE İSTİSMAR

Dr. Aygül OKTAY*

This study aims to determine the issues of sexual harassment and abuse which takes place in educational organizations at the secondary school level. Questionnaires and interview forms are used to collect the data. Population of study is consisted of full time, 413 teachers (214 women and 199 men) of Bolu provincial center at the second semester of 1997-1998 educational year. All members of population were reached. Questionnaires were administered either in small groups or face to face with teachers.

Basic findings of the study according to their priorities are:

During their professional careers, % 13.4 of the female teachers and % 8.0 of the male teachers reported that they were faced with sexual harassment and abuse directed to them. %24.3 of the female teachers and % 26.8 of the male teachers witnessed sexual harassment and abuse.

It is found that % 12.3 of sexual harassment and abusive behaviors from men to women, %6.1 was found from women to men. % 20.1 of female teachers and % 11.7 of male teachers witnessed that % 31.8 of these behaviors were displayed by men against women, while % 3.5 of females and % 10.6 of the males witnessed that % 14.1 of these behaviors were displayed women against men. Those sexual harassment and abusive behaviors that females encountered were displayed by male principals.

It was reported that when a female is faced with sexual harassment and abuse, they mostly worn or ignore the person who sexually harass or abuse them and don't report the event or share it with someone else.

Females reported that when they were faced with sexual harassment and abuse, they mostly feel shame, anger, fear or inferior

GİRİŞ

Cinsel taciz ve istismar; saldırgan, utandıran, korkutup sindiren, gözdağı veren veya aşağılayıcı olan, istenmeyen veya davet edilmeyen herhangi bir cinsel davranıştır. Cinsel taciz açıktan veya dolaylı yapılabilir. Fiziksel veya sözel nitelik taşıyabilir. Dokunma, göz süzme, açık saçık fıkra anlatma, espri yapma,

* Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Öğretim Üyesi.

resim gösterme ve cinsiyetin bir çıkar sağlama aracı olarak kullanılması gibi davranışlar cinsel istismar ve taciz örnekleridir.

Mutaf-Tulun ve Diğerleri' nin (1996) sağlık sektöründe yaptıkları araştırmada, görüşülen denekler cinsel tacizi, her türlü rahatsız edici bakış, konuşma şekli, telefonla rahatsız etme, çirkin davetler, istenmediği halde yakınlık gösterilmesi, dokunulması, yolda takip etme ve daha ileri giden davranışlar olarak tanımlamışlardır.

Gutek (1989) Los Angeles' da 1232 çalışan üzerinde, işyerlerindeki kadın - erkek ilişkilerini irdelemek üzere yaptığı bir araştırmada, kadınların cinselliklerinin, erkeklere kıyasla daha fazla algılandığını, dolayısıyla **cinsel obje** olarak düşünüldükleri için daha fazla cinsel tacize maruz kalabileceklerini belirtmektedir. Ayrıca, cinsel tacize maruz kalan kadınların, tacize neden olarak iş yerindeki şartların etkileri yerine sadece taciz edeni ve kendi kendilerini suçladığı; genellikle taciz edene herhangi bir karşılık vermedikleri, çünkü zayıf konumda oldukları bulgular arasındadır. Ayrıca, şikayetçi olan kadınlar işten çıkarılma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Gutek'e göre, erkeklerin iş yerindeki cinsel davranışları genellikle göze çarpmamaktadır. Çünkü, erkeklerin cinsiyet rolleri kapsamındaki cinsellik kadınlarıki kadar açık seçik algılanmamaktadır. Buna karşılık, **erkek özellikleri** olarak tanımlanan **rekabetçi, iddiacı, güce yönelik olma** özellikleri, cinsellik yüklü yaklaşımları içerse de, dikkat çekmemektedir.

Cinsel tacizin nedenlerini irdeleyen Stockdale'e göre (1991), tacizi yapmanın karşısındakine ya gücünü ve statüsünü kanıtlamaya çalışmakta veya cinsel isteklerini dışa vurmaktadır. Buna göre, erkekler cinsel tacizi daha çok cinsel istekleri için, kadınlar ise onu bir güç oyunu olarak gerçekleştirmektedir.

Cindoğdu ve Durakbaşı'nın (1996: 56- 64) araştırmasında cinsel taciz ve istismarın, aşağıdaki şekillerde ortaya çıktığı saptanmıştır.

Cinsel taciz olarak küfür ve açık saçık konuşma: çalışma yaşamında kadınların varlığı yerleşik erkek iş kültürünü rahatsız etmektedir. Bu nedenle erkekler kendi alt kültürlerini bu şekilde sürdürerek, kadınların varlığını tanıtmakta veya onları rahatsız etmektedir. Kamusal alana çıkan kadınlar, bazı durumlarda iş yerinde, erkek arkadaşları tarafından yandaş, sıradış, olarak kabul edilebilir olduğu zaman güvenilir hale gelmekte ve kadın dostlar zamanla erkek gibi kadın olarak, iş yeri ortamının bir parçası olarak hissedilme karşılığında, küfür dahil, varolan erkek egemen iş yeri kültürüne alışmaktadır.

Cinsel taciz unsuru olarak iltifat: başka bir sosyal ortamda normal kabul edilebilecek iltifat, iş ortamında kadının aleyhine, onu küçük düşürücü, ona cinsiyetini hatırlatıcı olduğundan, kadınların kıyafetleri ve görünüşleri üzerine yorum yapılması onları rahatsız etmektedir.

Cinsel taciz unsuru olarak kıyafet: Sözle taciz yoluyla, amirlerin veya iş arkadaşlarının kadınların kıyafetleri konusundaki yorum ve önerileri, ya da siyasi kimlikleri nedeniyle, kapalı giyimden yana olan kadın ve erkeklerin kendilerine benzemeyen kadınları rahatsız ettikleri gözlenmiştir. Kamu sektöründe çalışan kadınların ise giyimlerinde kontrollü oldukları, cinsel çekiciliklerini kapatan giysiler giydikleri belirtilmiştir.

Cinsel taciz unsuru olarak istenmeyen dokunmalar: Cinsel taciz, özellikle istenmeyen dokunmalar şeklinde ortaya çıktığında, genellikle, kadınların kendilerini suçlayıp içe kapandıkları, ancak bir süre sonra tepki gösterebildikleri saptanmıştır.

Avrupa ve diğer gelişmiş ülkelere kıyasla ABD' de, cinsel taciz olayına daha fazla duyarlılık bulunduğu ve önlem almağa çalışıldığı belirtilerek 1980' lerin başlarında, bir dizi mahkemede cinsel tacizin iş yerindeki cinsel ayrımcılık olarak tanımlanarak **1964 İnsan Hakları Yasası'nın yedinci bölümünde** yasaklandığı bilinmektedir. Ayrıca A.B.D.' de **İşe Almada Eşit Haklar Komisyonu** cinsel tacizin hoş görülmemeyecek bir cinsel ilgi olduğunu ve kişinin iş performansını etkilediğini, kişiyi işi ile ilgili kararlar almaya ittiğini, kaba ve saldırgan bir iş ortamı yarattığını açıklamıştır (Stockdale, 1991).

Bu yasa ve uygulamalar ışığında, zamanla, birçok örgüt kendi içinde çeşitli düzenlemelere gitmiştir. NBC, Pasific Gas gibi 8 büyük firmada yapılan ayrıntılı araştırmaya bakıldığında, Amerikalı yönetici ve işverenlerin, ülkenin bu konudaki genel politikasına uygun olarak, oldukça hassas davrandıkları görülmektedir. Cinsel tacizin eğitimle ve açık bir iletişim politikası ile giderilebileceğine inanan yöneticiler, bu konuda gerekli sağlıklı ortamı yaratmaya çalışmaktadırlar (Phelan, 1992). A.B.D.' den yansıyan haberlerde, bu konunun, ülkede ne kadar önem kazanmış olduğunu; açılan cinsel taciz davaları ve kazanılan davalar sonucu alınan yüksek tazminatlar göstermektedir.

Türkiye' de cinsel tacize uğrayan kadınları koruyabilecek yasal düzenleme İş Kanunu' nun 13. Maddesidir. Bu maddeye göre kişinin ahlakına, şerefine ve kişilik haklarına saldırıda bulunulup istifaya zorlanması ve istifa ettirilmesi halinde, kişi 6 gün içinde iş mahkemesine başvurduğu takdirde ve dava lehine sonuçlanırsa kıdem tazminatı alabilmektedir.

Almanya' da bir kuruluşta 1800 kadın üzerinde yapılan bir araştırmaya göre; her üç kadından birinin cinsel tacize maruz kaldığı ve bu tacizi yapanların % 66' sının iş arkadaşları, % 30' unun yönetici düzeyinde görevliler olduğu

saptanmıştır. Bu araştırma sonucunda Almanya' daki kuruluşların gerekli önlemleri almaya başladığı belirtilmiştir (Tipi, 1993).

Türkiye' de sağlık sektöründe, hastanelerde, cinsel tacizin sık yaşanan bir olgu olduğu saptanmıştır. Hastanelerde çalışan hemşire ve sekreterler, yetki açısından daha zayıf bir konumda oldukları için, kadın doktorlara kıyasla daha fazla cinsel tacizle karşılaştıkları araştırma bulguları arasında yer almaktadır (Mutaf-Tulun ve Diğerleri, 1996).

Cinsel taciz, kadınlar için çalışma yaşamını güçleştiren ve hatta sorun haline getiren; işten kaçırma, yükselme yollarını tıkama gibi bir etmen olabilmektedir. Öte yandan kadınların çalışma yaşamında cinsiyetlerini çıkar sağlama aracı olarak kullandıklarına dair yargı ve imalar da vardır. Kadınların cinsiyetini istismar etme hem **kadın olmanın** onlara sağladığı yarar, hem de **kadınlık rollerini** abartarak, izin ve rapor almada yararlanma bağlamında sıkça dile getirilmektedir (Özdamar ve Diğerleri, 1996: 20).

Yüksel' in (1995), yirmi üç ülkeden gelen raporlar üzerinde yaptığı incelemede; kadınların daha çok cinsel tacize uğradıkları, genellikle terfi veya işinde gelişme söz konusu olduğunda erkekler tarafından cinsel tacize uğradıkları, buna karşılık, zor durumda kalan kadınların işe devam etmediği, veya istifa ettikleri belirlenmiştir.

Problem

Birleşmiş Milletler Kalkınma Raporuna göre, yeryüzünde evli her iki kadından birinin şiddete maruz kaldığı, her üç kadından birinin çocukluk veya gençlik döneminde çeşitli cinsel tacizlere uğradığı, her iki bin kadından birine tecavüz edilmiş olduğu belirtilmiştir (Yılmaz, 1995). Cinsel taciz ve istismar, çalışanın saygınlığına hakarettir ve kadınların yetenekleriyle orantılı bir katkıda bulunmalarını önlemektedir. (United Nations Department of Public Information, 1996: 96,paragraph 161 of the Beijing Platform).

Türkiye' de iş yerlerinde cinsel taciz konusunda yapılmış sınırlı sayıda araştırma bulunduğu görülmektedir. Eğitim sektöründe cinsel taciz ve istismar konusunda yapılmış bir araştırmaya rastlanmamıştır. "**Öğretmeni tarafından tecavüz edildi**" ve "**Serpil öğretmene tecavüz edildikten sonra hunharca öldürüldü**" gibi eğitim örgütleriyle ilgili olarak cinsel taciz ve istismar konusunda çıkan haberler düşündürücü boyutlardadır. Bu durum, eğitim sektöründe cinsel taciz ve istismar konusunun araştırılması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bu araştırmanın problem cümlesi; "Ortaöğretim düzeyi eğitim örgütlerinde öğretmenlerin cinsel taciz ve istismar içerikli davranışlarla karşılaşma ve etkilenme durumunun incelenmesi" olarak belirlenmiştir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, ortaöğretim düzeyindeki eğitim örgütlerinde çalışan öğretmenlerin cinsel taciz ve istismar içerikli davranışlarla karşılaşma ve etkilenme durumunu görgül verilere dayalı olarak saptamaktır. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

Alt Problemler

1. Öğretmenler, cinsiyetlerine göre çalışma yaşamında ve / veya uzantısında kendilerine yönelik ve/ veya tanık oldukları cinsel taciz ve istismar davranışlarıyla karşılaşmış mıdır?
2. Öğretmenlerin karşılaştıkları cinsel taciz ve istismara karşı ilk tepkileri nasıl olmaktadır?
3. Karşılaşılan cinsel taciz ve istismar davranışı ve/ veya davranışları kimden ve/ veya kimlerden kime yönelmektedir?
4. Karşılaşılan cinsel istismar ve taciz davranışları öğretmenlerin özel ve mesleki yaşamlarını nasıl etkilemektedir?

Araştırmanın Önemi

Ataerkil kültürün egemen olduğu toplumumuzda cinsel istismar ve taciz çok sık yaşanmasına rağmen, cinsellik tabu olarak görüldüğü için, sorunlar yok sayılmaktadır. Ataerkil kültürün yansımaları eğitim örgütlerini de etkilemektedir. Eğitim örgütleri kadın yoğun bir iş yeridir. Cinsel taciz ve istismar içerikli davranışlar, iş yerlerinde çalışma yaşamını güçleştiren ve hatta sorun haline getiren; işten kaçırma, yükselme yollarını tıkama gibi bir etmen olabilmektedir. Ayrıca, kadınların yetenekleriyle orantılı bir katkıda bulunmalarını engellemektedir.

Eğitim örgütlerinin, cinsel taciz ve istismar gibi istenmeyen davranışların düzeltilmesi veya giderilmesi gibi de bir işlevi vardır. Ayrıca, bu kurumların bireyin cinselliğini kontrol edebilmesinin öğrenildiği yer olması, konunun önemini bir kat daha artırmaktadır. Eğitim örgütlerinde, toplumsal tabuların örttüğü cinsellikle ilgi yaşayan sorunlar ortaya konulmalıdır.

Bu çalışma eğitim yöneticisi, deneticisi ve uzmanların yetiştirilmesi ve geliştirilmesiyle ilgili programların düzenlenmesinde ilgililere ve bu konu üzerinde çalışacak araştırmacılara katkı sağlayacağı, cinsel taciz ve istismar konusuna duyarlılığı arttıracığı beklenmektedir.

YÖNTEM

Cinsel taciz ve istismar konusunun kapsamlı şekilde ortaya konulabilmesi için erkek ve kadın öğretmenlerin farklı yoğunlukta bulunduğu okullar olması dolayısıyla ortaöğretim düzeyi seçilmiştir. Bu araştırmanın evrenini, 1996-1997 öğretim yılı 2. Dönem Bolu Merkez ortaöğretim düzeyi eğitim örgütlerinde kadrolu olarak çalışan öğretmen ve yöneticilerle sınırlıdır. Bu araştırma, tarama modelindedir. Araştırma kapsamına alınan öğretmenlerin problemle ilgili görüşleri var olan şekliyle betimlenmiştir. Evrenin tümüne ulaşılmıştır.

Araştırma ile ilgili veriler, araştırma amacına uygun olarak geliştirilen anket ve okul yöneticileri görüşme formuyla toplanmıştır. Anket Formu için geçerlilik ve güvenilirlik çalışması, 30 uzmanın görüşü alınarak ve ön deneme yapılarak gerçekleştirilmiştir. Anket, araştırmacı tarafından, yüz yüze görüşülerek küçük guruplar veya bireysel olarak uygulanmıştır. Geri dönen anketler bir ön eleden geçirilerek, 214 kadın ve 199 erkek öğretmene ait, 413 anket formu değerlendirme kapsamına alınmıştır.

Değerlendirilmesi uygun görülen anketler kodlanarak, içerdikleri bilgiler bilgisayara yüklenmiştir. Verilerin değerlendirilmesinde SPSS for Windows paket programı kullanılmıştır. Tam sayım araştırması olduğu için, verilerin çözümlenmesinde betimsel istatistik (frekans (f), yüzde (%)) teknikleri kullanılarak doğrudan gözlenenler betimlenmiştir (Karasar, 1991: 209). Her soru ve uygun değişken veya değişkenleri için frekans ve yüzde oranlarını, genel, satır ve sütun toplamlarını gösteren çapraz tablolar (crosstabs) hazırlanmıştır.

BULGULAR ve YORUM

Öğretmenlerin cinsel istismar ve tacizle karşılaşma durumu, cinsiyete göre cinsel istismar ve tacizin yönelim durumu, cinsel istismar ve taciz davranışlarıyla karşılaşanların ilk tepkileri ve etkilenme durumlarını incelemek amacıyla ankette biri açık uçlu olmak üzere altı soruya yer verilmiştir. Her bir soru cinsiyet değişkenine göre analiz edilerek, çapraz tablolar hazırlanmıştır.

Okul yöneticilerine, yönetimde buldukları süre içinde, cinsel istismar ve taciz konusunda sözlü ve yazılı olarak şikayet yapılıp yapılmadığı sorulmuştur. Bu tür bir şikayet yapıldıysa konusunu ve sonucunu yazmaları istenmiştir. Açık uçlu soruların cinsiyet değişkenine göre dökümü yapılmış, önemli görülen açıklamalara yer verilmiştir.

Araştırma Kapsamındaki Öğretmenlerin Çalıştıkları Okul Türüne Göre Cinsiyet Dağılımı

1996-1997 Öğretim Yılında Bolu Merkez ortaöğretim düzeyinde bulunan toplam 13 okulda çalışan araştıma kapsamındaki öğretmenlerin (öğretmen ve okul yöneticileri) cinsiyet ve okul türlerine göre dağılımı Tablo-1'de görülebilmektedir.

Tablo 1: 1996-1997 Bolu-Merkez ortaöğretim düzeyi 2. dönem eğitim örgütlerinde çalışan öğretmenlerin cinsiyet ve okul türüne göre dağılımları

CİNSİYET OKUL TÜRÜ	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
Ortaöğretim Genel Liseleri	90	21.8	70	16.9	160	38.7
Erkek Teknik Liseleri	24	5.8	65	15.7	89	21.5
Kız Teknik Liseleri	47	11.4	3	0.7	50	12.1
Ticaret ve Turizm Liseleri	38	9.2	33	8.0	71	17.2
Din Öğretimi Liseleri	15	3.6	28	6.8	43	10.4
Boş	-	-	-	-	-	-
Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0

Okul türü değişkeni okulların bağlı bulunduğu genel müdürlüklerin yönetim sorumluluklarına göre gruplandırılmıştır. Değerlendirilmeye alınmış olan anketlerden araştırma kapsamındaki toplam 413 öğretmenin 214'ü, % 51.8'i kadın, 199'u, % 48.2'si, erkektir. Büyüklük sırasına göre öğretmenlerin % 38.7' si ortaöğretim genel liselerinde, % 21.5'i erkek teknik liselerinde, % 17.2' si ticaret ve turizm liselerinde, % 12.1' i kız teknik lisesinde ve 10.4' ü din öğretimi liselerinde görev yapmaktadır.

Kadın öğretmenler % 21.8 oranıyla en büyük grup olarak ortaöğretim genel liselerinde, % 3.6 oranında en küçük grup olarak din öğretimi liselerinde görev yapmaktadırlar. Erkekler % 16.8 oranında en büyük grup olarak ortaöğretim genel liselerinde, % 0.7 oranıyla, en küçük grup olarak, kız teknik lisesinde görev yapmaktadırlar. Öğretmenler; % 9.2 kadın, % 8.0 erkek olmak üzere, cinsiyet değişkenine göre, % 0.8'lik en az farkla, ticaret ve turizm liselerinde görev yapmaktadır. Öğretmenlerin cinsiyet dağılımı çalıştıkları okul türüne göre farklılık göstermektedir.

Öğretmenlerin Cinsel İstismar ve Tacizle Karşılaşma Durumu

Araştırmanın birinci alt problemi olarak belirlenen "Öğretmenler, cinsiyetlerine göre çalışma yaşamında ve / veya uzantısında kendilerine yönelik ve/ veya tanık oldukları cinsel taciz ve istismar davranışlarıyla karşılaşmışlar mıdır?" sorusuna yönelik, ankette yer alan sorunun yanıtları, cinsiyete göre analiz edilmiştir. Çapraz değerler Tablo- 2' de görülmektedir.

Tablo 2: Öğretmenlerin cinsiyetine göre mesleki yaşamları ve uzantısında kendine yönelik/tanık olduğu cinsel istismar ve taciz davranışlarıyla karşılaşma durumu

CİNSİYET		Kendine Yönelik				Toplam	Tanık Olduğu				Toplam		
		Kadın		Erkek			Kadın		Erkek				
CİNSEL İSTİSMAR ve TACİZ TÜRÜ		f	%	f	%	f	%	f	%	f	%		
Sözle	Evet	18	4.4	12	2.9	30	7.3	35	8.5	32	7.7	67	16.2
	Hayır	162	39.2	143	34.6	305	73.8	126	30.5	112	27.1	108	57.6
	Boş	34	8.2	44	10.7	78	18.9	53	12.8	55	13.3	238	26.2
	Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0	214	100.0	199	100.0	413	100.0
Gözle	Evet	28	6.8	14	3.4	42	10.2	41	10.1	42	10.2	83	20.3
	Hayır	141	34.1	137	33.2	278	67.3	116	28.1	102	24.7	218	52.8
	Boş	45	10.9	48	11.6	93	22.5	57	13.8	55	13.3	112	27.1
	Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0	214	51.8	199	48.2	413	100.0
Dokunma Yoluyla	Evet	5	1.2	5	1.2	10	2.4	13	3.1	17	4.1	30	7.3
	Hayır	164	39.7	145	35.1	309	74.8	139	33.7	124	30.0	263	63.7
	Boş	45	10.9	49	11.9	94	22.8	62	15.0	58	14.0	120	29.1
	Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0	214	51.8	199	48.2	413	100.0
Cinsel Rüşvet	Evet	5	1.2	2	0.5	7	1.7	15	3.6	20	4.8	35	8.5
	Hayır	164	39.7	145	35.1	309	74.8	139	33.7	121	29.3	260	63.0
	Boş	45	10.9	52	12.6	97	23.5	60	14.5	58	14.0	118	28.6
	Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0	214	51.8	199	48.2	413	100.0

Tablo-2 incelendiğinde, araştırma kapsamındaki öğretmenler, özel yaşamlarıyla ilgili mahrem sorular sorulması, açık saçık konuşma, telefonla rahatsız edilme, iltifat gibi, sözle cinsel istismar ve taciz davranışlarıyla, % 4.4' ü kadın ve % 2.9 erkek olmak üzere, toplam % 7.3 oranında, kendilerine yönelik olarak karşılaştıklarını belirtmişlerdir. Kadınların % 8.5' i , erkeklerin % 7.7' si olmak üzere % 16.2 öğretmenin bu tür davranışlara tanık olduğu gözlenmiştir.

Öğretmenlerin, çapkınca bakma, uzun uzun göz süzme, göz kırpma gibi gözle cinsel taciz davranışlarıyla, % 6.8' i kadın ve % 3.4' ü erkek olmak üzere, % 10.2 oranında kendilerine yönelik olarak, % 10.1' i kadın ve % 10.2' si erkek olmak üzere, toplam % 20.3 oranında tanıklık ederek karşılaştığı gözlenmektedir.

Öğretmenlerin, % 1.2' si kadın ve % 1.2' si erkek olmak üzere, %2.4 oranında, yakın durma, yaklaşma, sarkıntılık, tecavüze uğrama gibi dokunma yoluyla taciz davranışlarıyla kendilerine yönelik olarak karşılaştığını, bu tür davranışlara, % 3.1' i kadın ve % 4.2' si erkek olmak üzere, % 7.3' ü ise tanık olduğunu belirtmiştir.

Öğretmenlerin, % 1.2' si kadın ve % 0.5' i erkek olmak üzere, % 1.7 oranında öğretmen, cinselliğin çıkar sağlamak için, cinsel rüşvet olarak kendilerine yönelik kullanıldığını, % 3.6' sı kadın ve % 4.8' i erkek olmak üzere, % 8.5 oranında öğretmen de cinselliğin rüşvet olarak kullanılmasına tanıklık ettiğini belirtmiştir.

Öğretmenlerin kendine yönelik ve tanık oldukları cinsel taciz ve istismar davranış ve/ veya davranışların oranlarının toplamı konunun boyutlarını ortaya koymaktadır. Öğretmenlerin mesleki yaşamları sürecinde; % 23.5 sözle, % 30.5 gözle, % 9.7 dokunma yoluyla, % 10.2 cinselliğin çıkar sağlamak için kullanılması biçiminde, kendilerine yönelik ve/veya tanık oldukları cinsel taciz ve istismar davranışlarıyla, % 73.9 oranında karşılaşma durumundan söz edilebilir. Cinsel istismar ve tacize maruz kalan kadın öğretmenlerin oranı, erkeklerinkine göre daha büyüktür. Sözle, gözle, dokunma yoluyla ve cinsiyetin çıkar sağlamak üzere kullanılması gibi cinsel istismar ve taciz davranışlarına tanıklık eden kadın öğretmenlerin oranı % 24.5, erkeklerinki % 26.2' dir. Sözle cinsel istismar ve taciz davranışları dışında, diğer davranışlara tanıklık eden erkek öğretmenlerin oranlarının daha büyük olduğu gözlenmektedir.

Bu konuda oranların küçük olması, konunun önemini azaltmamaktadır. Çünkü eğitim örgütlerinin olumsuz davranışların düzeltilmesi veya giderilmesi gibi de bir işlevi vardır. Ayrıca, bu kurumların bireyin cinselliğini kontrol edebilmesinin öğrenildiği yer olması, konunun önemini bir kat daha artırmaktadır. Tablo-2' de izlenebileceği gibi, görüş belirtmeyen, yani soruları yanıtlamayan öğretmenlerin oranları da oldukça yüksektir. Öğretmenlerin kendine yönelik cinsel taciz ve istismar davranışlarından çok, bu davranışlara tanıklıklarının oranları daha büyüktür. Bu durumun, yaşamın önemli bir yanı olan, cinsellikle ilgili sorunların ortaya konulmasındaki toplumsal tabuların varlığının henüz öğretmenler tarafından bile yıkılmadığına işaret ettiği söylenebilir.

Öğretmenlerin Cinsiyetine Göre Cinsel İstismar ve Tacizin Yönelim Durumu

Öğretmenlere, araştırmanın ikinci alt problemi olarak belirlenen **Karşılaşılan cinsel taciz ve istismar davranışı ve/ veya davranışları kimden ve/ veya kimlerden kime yönelmektedir?** sorusuna ilişkin yanıtlar cinsiyete göre analiz edilmiştir.

Tablo - 3'de görülebileceği gibi, cinsel taciz ve istismar davranışları, tümü erkek olmak üzere, % 3.4' ü öğretmenlerden, % 4.1 yöneticilerden, % 2.4'ü diğer çalışanlardan ve % 2.4 öğrencilerden, % 12.3 oranında kadın öğretmene yönelik olduğu gözlenmektedir. Erkek öğretmenlere göre bir değerlendirilme yapıldığında, tümü kadın olmak üzere, cinsel taciz ve istismar davranışlarının, %2.7'si öğretmenlerden, % 0.8'i yöneticilerden, % 0.7'si diğer çalışanlardan ve % 1.9'u öğrencilerden olmak üzere, ancak % 6.1 oranında erkek öğretmene yönelmişti anlaşılmaktadır.

Tablo 3 : Öğretmenlerin cinsiyetine göre kendine yönelik ve/veya tanık olduğu cinsel istismar ve taciz davranışlarının yönelim durumu

CİNSEL İSTİSMAR ve TACİZ DAVRANIŞLARININ YÖNELİMİ		Kendine yönelik		Tanık Olduğu						
				Kadın Öğretmen		Erkek Öğretmen				
		Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek			
	f	%	f	%	f	%	f	%	f	%
Cinsel istismar ve taciz davranışında bulunan	Kadın Öğretmenlerden		11	2.7		10	2.4		17	4.1
	Erkek Öğretmenlerden	14	3.4		32	7.7		25	6.1	
	Kadın Yöneticilerden		4	0.8		1	0.2		6	1.5
	Erkek Yöneticilerden	17	4.1		15	3.6		12	2.9	
	Kadın Diğer Çalışanlardan		3	0.7		2	0.5		8	1.9
	Erkek Diğer Çalışanlardan	10	2.4		18	4.4		6	1.5	
	Kız Öğrencilerden		8	1.9		10	2.4		13	3.1
	Erkek Öğrencilerden	10	2.4		18	4.4		5	1.2	
	Toplam	51	12.3	26	6.1	83	20.1	23	3.5	48

Burada dikkat çeken durum, kadın öğretmenlere yönelik olan, cinsel istismar ve taciz davranışlarının eğitim örgütlerinde en çok yönetici kadrolarında bulunan erkek yöneticilerden kadın öğretmenlere yöneltilmiş olması, üst ast ilişki-

lerinde güç ve erkin kullanımıyla da ilişkilendirilebilir. Erkek yöneticilerin, bazı hallerde, gücünü ve statüsünü kanıtlamaya çalışmak için cinsel istismara ve tacize baş vurdukları söylenebilir.

Toplam % 20.1 oranında kadın öğretmenin tanık olduğu cinsel istismar ve taciz davranışlarının, tümü erkek olmak üzere, % 7.7' si öğretmenlerden, % 3.6' sı yöneticilerden, % 4.4' ü diğer çalışanlardan ve % 4.4' ü öğrencilerden kadınlara yöneliktir. Toplam % 11.7 oranında erkek öğretmenin tanık olduğu cinsel istismar ve taciz davranışlarının ise, tümü erkek olmak üzere, % 6.1' i öğretmenlerden, % 2.9' u yöneticilerden, % 1.5' i diğer çalışanlardan ve % 1.2' si öğrencilerden kadınlara yönelik olduğu gözlenmiştir. % 20.1' i kadın ve % 11.7' si erkek öğretmenin tanıklık ettiği % 31.8 oranındaki bu tür davranışlar erkeklerden kadınlara yöneltilmiştir.

Toplam % 3.5 oranında kadın öğretmenin tanık olduğu, cinsel istismar ve taciz davranışları, tümü kadın olmak üzere, % 2.4' ü öğretmenlerden, % 0.2' si yöneticilerden, % 0.5' i diğer çalışanlardan ve % 1.2' si öğrencilerden erkeklere yöneliktir. Toplam % 10.6 oranında erkek öğretmenlerin tanık olduğu, cinsel istismar ve taciz davranışları, tümü kadın olmak üzere, % 4.1' i öğretmenlerden, % 1.5' i yöneticilerden, % 1.9' u diğer çalışanlardan ve % 3.1' i öğrencilerden, erkeklere yönelik olduğu gözlenmiştir. % 3.5' i kadın ve % 10.6' sı erkek öğretmenin tanıklık ettiği % 14.1 oranındaki bu tür davranışlar ise, kadınlardan erkeklere yöneltilmiştir.

Cinsel istismar ve taciz davranışlarının daha çok erkeklerden kadınlara yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenci öğretmen ilişkisi boyutunda da bazı cinsel istismar ve tacize yönelik davranışların gözlenmiş olması düşündürücüdür.

Öğretmenlerin Cinsel İstismar ve Tacize Karşı İlk Tepkileri

Araştırmanın üçüncü alt problemi olarak belirlenen -**Öğretmenlerin karşılaştıkları cinsel taciz ve istismar davranışlarına karşı ilk tepkileri nasıl olmaktadır?**- sorusuna yönelik olarak ankette yer alan soru, cinsiyet değişkenine göre analiz edilmiştir. Sorunun değerlendirilmesinde birden fazla seçeneğin işaretlenmiş olması da dikkate alınmıştır.

Tablo- 4 incelendiğinde, öğretmenlerin % 14.3' ü (% 6.2 kadın ve % 8.1 erkek) **1. Davranışta bulunan kişiyi uyardım**; % 7,9' u (% 3.9 kadın ve % 4.0 erkek) **2. Önemsemedim; kimseye bir şey söylemedim**; % 5.2' si (% 3.8 kadın ve % 1.4 erkek) **3. Bazı arkadaşlarıma anlattım**; % 3.2' si (% 2.2 kadın ve % 1.0 erkek) **4. Amirine sözlü şikayette bulundum** ve % 0.4 kadın öğretmen **5. Yazılı şikayette bulundum** seçeneklerini işaretlediği görülmektedir.

Tablo 4 : Öğretmenlerin cinsiyetine göre karşılaştıkları cinsel istismar ve taciz davranışlarına ilk tepkilerine ilişkin görüşleri

CİNSEL İSTİSMAR ve TACİZE ÖĞRETMEN- LERİN İLK TEPKİLERİ	Kadın		Erkek		Toplam	
	f	%	f	%	f	%
1. Davranışta bulunan kişiyi uyardım	27	6.2	35	8.1	62	14.3
2. Önemsemedim, kimseye bir şey söylemedim	17	3.9	17	4.0	34	7.9
3. Bazı arkadaşlarıma anlattım	16	3.8	7	1.4	23	5.2
4. Amirine sözlü şikayette bulundum	6	2.2	5	1.0	11	3.2
5. Yazılı şikayette bulundum	2	0.4	-	-	2	0.4
Boş	163	39.5	145	35.1	308	76.4
Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0

Kadın ve erkek öğretmenlerin cinsel istismar ve taciz davranışına tepkileri farklı oranlarda aynı seçeneklerde yoğunlaşmaktadır.

Öğretmenlerin Cinsel İstismar ve Tacizden Etkilenme Durumu

Araştırmanın dördüncü alt problemi olarak belirlenen **Karşılaşılan cinsel istismar ve taciz davranışları öğretmenlerin özel ve mesleki yaşamlarını nasıl etkilemektedir?**- sorusuna yönelik olarak ankette yer alan sorular cinsiyet değişkenine göre analiz edilmiştir. Birden fazla seçeneğin işaretlenmiş olması, soruların değerlendirilmesinde dikkate alınmıştır.

Kadın ve erkek öğretmenlerin karşılaştıkları cinsel taciz ve istismar davranışlarının mesleki yaşamlarına etkileri, Tablo -5' de incelendiğinde, aynı seçeneklerde yoğunlaştığı görülmektedir. Cinsel istismar ve taciz davranışıyla karşılaşan öğretmenlerin, % 1.8' i kadın ve % 1.2' si erkek olmak üzere, % 3.0' ü **1. Mesleğimden soğudum**, seçeneğini işaretlemiştir. Kadınların % 0.6' sı **2. Yükselmem engellendi**, % 0.5' i **3. Atamam, naklim geciktirildi / yapılmadı** seçeneğini işaretlemiştir. Bu iki seçenekte hiç erkek öğretmen bulunmamaktadır. Kadınların % 1.8' i, erkeklerin % 0.5' i **4. Yöneltilen sorunlar yaşadım** seçeneğini işaretlemiştir. Cinsel istismar ve taciz kadın öğretmenlerin mesleki yaşamını, erkeklere göre, daha olumsuz biçimde etkilemektedir.

Öğretmenlerden, cinsel istismar ve taciz konusunda anlatmak istedikleri bir durum ya da olay varsa açıklamaları istenmiştir. öğretmenlerin yanıtları incelendiğinde kayıta değer çok az yanıtla karşılaşılmıştır. Bunlar; 23' nolu ankette, **"Bazı kız okullarında erkek öğretmenlerine aşık olma, mektuplaşma, hatta bazı öğretmenlerin taviz vermesi durumunda ise, beraber olma ..."**

Tablo 5 : Öğretmenlerin cinsiyetine göre karşılaştıkları cinsel istismar ve taciz davranışlarının özel ve mesleki yaşamlarına etkisine ilişkin görüşleri

	CİNSEL İSTİSMAR ve TACİZİN ÖZEL ve MESLEKİ YAŞAMA ETKİSİ	Kadın		Erkek		Toplam	
		f	%	f	%	f	%
Özel Yaşama Etkisi	1. Utandım, sinirlendim, korktum	23	5.2	11	2.5	34	7.7
	2. Depresyon geçirdim	2	0.4	-	-	2	0.4
	3. Aşağılandığımı hissettim	15	3.2	6	1.2	21	4.4
	4. Kendime olan saygım azaldı	2	0.4	-	-	2	0.4
	5. Kendimi suçladım	3	0.6	2	0.4	5	1.0
	6. Cinsel sorunlar yaşamaya başladım	1	0.2	-	-	1	0.2
	7. intihar etmek istedim	-	-	-	-	-	-
	8. Öğ almak istedim	3	0.6	1	0.2	4	0.8
	9. Toplumdan kendimi soyutladım (izolasyon)	5	1.0	-	-	5	1.0
	10. Diğer	2	0.5	11	2.7	13	3.2
	Boş	176	42.6	174	42.1	350	84.7
Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0	
Mesleki Etki	1. Mesteğimden soğudum	9	1.8	5	1.2	14	3.0
	2. Yükselmem Engellendi	3	0.6	-	-	3	0.6
	3. Atamam/naklim geciktirildi/yapılmadı	2	0.5	-	-	2	0.5
	4. Yönetmel çeşitli sorunlar yaşadım	9	1.8	2	0.5	11	2.3
	5. Diğer	6	1.2	7	1.4	13	2.6
	Boş	193	46.7	185	44.8	378	91.5
	Toplam	214	51.8	199	48.2	413	100.0

118' nolu ankette, " Yöneticilerin bakış açısından, bekar olmak bir eksiklik. Yolda bir erkek arkadaşla yürümek bile çok şey ifade ediyor." 184' nolu ankette, "Öğrencisine tacizde bulunan erkek öğretmen, okul yönetimine durumun bildirilmesine rağmen ... sonuçta, bir okula müdür yardımcısı olarak atandı." açıklamalarına yer verilmiştir.

Okul yöneticilerine, yönetimde buldukları süre içinde, cinsel istismar ve taciz konusunda sözlü ve yazılı olarak şikayet yapıp yapılmadığı sorulmuştur. Araştırma kapsamındaki 13 okul yöneticisinden 10' u cinsel istismar ve taciz konusunda sözlü ve yazılı olarak şikayet yapılmadığını, 1 erkek okul yöneticisi 8' no'lu görüşme formunda "Ufak tefek şikayetler yapıldı. İkaz ve uyarılar ile gereği yapıldı." açıklamasında bulunmuştur. 2 okul yöneticisi soruyu yanıtızsız bırakmıştır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç olarak, araştırma kapsamındaki öğretmenler mesleki yaşamları sürecinde, çalışma yaşamında ve / veya uzantısında; % 23.5 sözle, % 30.5 gözle, % 9.7 dokunma yoluyla, % 10.2 cinselliğin çıkar sağlamak için kullanılması gibi cinsel istismar ve taciz davranışlarıyla karşılaşmışlardır. % 13.4 kadın öğretmen ve % 8.0 erkek öğretmen kendisine yönelik olarak bu davranışlarla karşılaşmıştır. Cinsel istismar ve taciz davranışlarına tanıklık eden kadın öğretmenlerin oranı % 24.3, erkeklerinki ise, % 26. 8' dir.

Cinsel taciz ve istismar davranışları, hepsi erkek olmak üzere, öğretmenlerden, yöneticilerden, diğer çalışanlardan ve öğrencilerden, % 12.3 oranında kadınlara yönelmektedir. Hepsi kadın olmak üzere, öğretmenlerden, yöneticilerden, diğer çalışanlardan ve öğrencilerden % 6.1 oranında erkeklere yöneldiği anlaşılmaktadır. % 20.1' i kadın ve % 11.7' si erkek öğretmenin tanıklık ettiği %31.8 oranındaki davranış erkeklerden kadınlara yöneltilmiştir. % 3.5 kadın ve % 10.6 erkek öğretmenin tanıklık ettiği % 14.1 oranındaki davranış da kadınlardan erkeklere yöneltilmiştir. Kadın öğretmenlere yönelik olan, cinsel istismar ve taciz davranışlarının eğitim örgütlerinde en çok yönetici kadrolarında bulunan erkek yöneticilerden kadın öğretmenlere yöneltildiği saptanmıştır.

Kadın öğretmenlerin, karşılaştıkları cinsel istismar ve taciz davranışına ilk tepkileri, erkeklere göre, çoğunlukla davranışta bulunan kişiyi uyarmak, önemsememek, kimseye bir şey söylememek şeklinde olmaktadır.

Kadın öğretmenler karşılaştıkları cinsel istismar ve taciz davranışlarından, özel yaşamlarında, çoğunlukla utanma, sinirlenme, korkma ve aşağılandığını hissetme şeklinde etkilenmektedir. Mesleki yaşamlarında ise, erkeklerden daha çok meslekten soğuma şeklinde etkilenmektedirler. Cinsel istismar ve taciz içerikli davranışlar, kadın öğretmenlerin özel ve mesleki yaşamlarını daha olumsuz biçimde etkilediği söylenebilir.

İş yerinde cinsel taciz ve istismar konusunda yasal düzenleme yapılmalıdır. Özellikle kadın öğretmen ve kız öğrencilerin cinsel istismar ve tacizle karşılaştıklarında, il ve ilçe milli eğitim müdürlükleri bünyesinde, hemen başvurabilecekleri bir merkez oluşturulmalı, başvuruların hemen işleme konulmasını sağlayıcı düzenlemeler yapılmalı, bunun yanı sıra, bu merkez psikolojik destek verebilecek uzman kadrolara da sahip olmalıdır.

Araştırmada öğrenci - öğretmen ilişkisi boyutunda da bazı cinsel istismar ve tacize yönelik davranışların gözlenmiş olması üzücü ve düşündürücüdür. Eğitim örgütlerinde bu boyut üzerinde çalışılmalı ve ortaya çıkış biçimleri araştırılmalıdır. Ayrıca, eğitimin her düzeyindeki okullarda cinsel istismar ve taciz, konusu tüm yönleriyle araştırılmalıdır.

KAYNAKLAR

- Cindoğdu, D. ve Durakbařa, A., 1996. **İşyerinde Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve İşverenlerin Kadın Çalışanlara Karşı Tutumu: Büro ve Mağaza Çalışanlarına Derinlemesine Bir Bakış**, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne Sunulan Rapor, Tempo Araştırma, İstanbul.
- Gutek, B. A., 1989. "Sexuality in the Workplace: Key Issues Social Research and Organizational Practice"; **The Sexuality of Organizations**, San Francisco, California, Jossey- Bass.
- Karasar, N., 1991. Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler. Ankara: Bahçelievler PK 33.
- Mutaf- Tulun, A. Bekata- Mardin, N. ve Pervizat, L., 1996. **Sağlık Sektöründe Kadınlara Yönelik Tutum ve Davranışlar: Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık (CDA)**, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne Sunulan Rapor, ALFA Pazar Araştırma ve Danışmanlık Ltd. Şti., Ankara.
- Özdamar, S. ve Diğerleri., 1996. **Çalışma Yaşamında Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık -Bankacılık Sektöründe Örnek Olay İncelemesi-**, Kadının Statüsü ve Sorunları Genel Müdürlüğü'ne Sunulan Rapor, Milli Produktivite Merkezi, Ankara.
- Phelan, C., 1992. "Sexual Harassment Solutions at Work Profiles on Successful Policy and Practice" **Wider Opportunities for Women**.
- Savage, M. and Witz, A. ve "The Gender of Organizations ", M. Savage and A. Witz, **Gender and Bureaucracy**, Oxford, Blackwell Publishers, 3-16, 1992.
- Stockdale, J. E., 1993. "Sexual Harassment at Work" J. Firth- Cozens & M. A. West, **Women at Work**, Milton Keynes Philadelphia Open University Press, s. 53-65
- Tipi, İ., 1993. "İşyeri Tecavüzleri" **Hürriyet Gazetesi**. 12 Mayıs, s.5.
- United Nations Department of Public Information, 1996. **Fourth World Conference on Women Beijing, China 4 -15 September 1995, Women: Platform for Action and Beijing Declaration**, United Nations, New York.
- Yılmaz, F., 1995. "Evli Kadınların Yarısı Şiddet Kurbanı" **Cumhuriyet Gazetesi**, Mart.
- Yüksel, Ş. 1995. "Cinsel Taciz Nedir, Ne Değildir, Nasıl Karşı Çıkılır?" **Pazartesi, Kadınlara Mahsus Gazete**, Haziran.